

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

S C I E N T I F I C M E E T I N G S

Book CLXXXIX

P R E S I D E N C Y

Book 14

VLADAN ĐORĐEVIĆ

ON THE OCCASION OF THE 176th ANNIVERSARY OF HIS BIRTH

BELGRADE 2020

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXXXIX

ПРЕДСЕДНИШТВО

Књига 14

ВЛАДАН ЂОРЂЕВИЋ

ПОВОДОМ СТО СЕДАМДЕСЕТ ШЕСТ ГОДИНА ОД РОЂЕЊА

БЕОГРАД 2020

Организациони одбор
академик Владимир Кањух
академик Радоје Чоловић
дојисни члан Мира Радојевић
дојисни члан Јован Делић
Вера Бајићина, секретар

Рецензенти
академик Василије Крстић
академик Нада Милошевић Ђорђевић
академик Миодраг Чолић
академик Љубодраг Димић
проф. др Душан Иванић
проф. др Горан М. Максимовић

Главни уредник
академик Зоран Кнежевић

Уредници
академик Владимир Кањух
академик Радоје Чоловић
дојисни члан Мира Радојевић
дојисни члан Јован Делић

Издавач
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Технички уредник
Никола Сивановић

Лектура
Младенка Савичић

Коректура
Рајка Павловић

Дизајн корица
Драјана Лацмановић–Лекић

Штампа
Службени гласник, Београд

ISBN 978-86-7025-888-4

Тираж 400 примерака

© Српска академија наука и уметности, 2020.

С А Д Р Ж А Ј

Реч уредника.....	9
Василије Ђ. Крестић: <i>Владан Ђорђевић и Српско учено друштво</i>	11
Vasilije Đ. Krestić: <i>Vladan Đorđević and the Serbian Learned Society (SLS)</i>	17
Вељко Тодоровић: <i>Владан Ђорђевић и српска војска</i>	19
Veljko Todorović: <i>Vladan Đorđević and the Serbian Army</i>	35
Вељко Тодоровић, Јово Зељковић: <i>Владан Ђорђевић и историја Српској војној саниџерији</i>	37
Veljko Todorović, Jovo Zeljković: <i>Vladan Đorđević and the History of the Serbian Medical Corps</i>	52
Радоје Чоловић, Владимир Кањух: <i>Владан Ђорђевић и Српско лекарско друштво</i>	53
Radoje Čolović, Vladimir Kanjuh: <i>Vladan Đorđević and the Serbian Medical Society</i>	68
Радоје Чоловић: <i>Прикази, предавања и дискусије др Владана Ђорђевића на састанцима Српској лекарској друштва</i>	71
Radoje Čolović: <i>Dr Vladan Đorđević's Presentations, Lectures and Discussions at the Serbian Medical Society Meetings</i>	80
Зоран Вацић: <i>Народна медицина у Срба написао др Владан Ђорђевић</i>	81
Zoran Vacić: <i>Narodna medicina u Srba by Dr Vladan Đorđević</i>	103
Радоје Чоловић: <i>Владан Ђорђевић иницијатор и оснивач „Српској друштва за приватну помоћ рањеницима и болесницима“ (Српској друштва Црвеној крсти)</i>	105
Radoje Čolović: <i>Vladan Đorđević, Initiator and Founder of „The Serbian Society for Private Assistance to the Wounded and Sick Soldiers“ (Serbian Red Cross Society)</i>	116

Гордана Лазаревић: Улога др Владана Ђорђевића као уредника и власника часописа Отаџбина у развоју здравствене културе.....	117
Gordana Lazarević: <i>Vladan Đorđević's role as the editor and owner of the journal Otažbina in building a culture of health</i>	136
Зоран Ваџић: Реформа помоћи сиромашнима – допринос Владана Ђорђевића	137
Zoran Vacić: <i>Reform of help to the Poor – Vladan Đorđević's Contribution</i>	150
Радоје Чоловић: Др Владан Ђорђевић, први почасни доктор медицинских наука Универзитета у Београду	153
Radoje Čolović: <i>Dr Vladan Đorđević, the first Honorary Doctor of Medical Sciences of the University of Belgrade</i>	164
Зоран Ваџић: „Мизерија практичној животи“ Владана Ђорђевића	165
Zoran Vacić: <i>Vladan Đorđević's "Misery of Practical Life"</i>	184
Борис Милосављевић: Породица и порекло Владана Ђорђевића	185
Boris Milosavljević: <i>Vladan Đorđević's Family and Background</i>	203
Драган Симеуновић: Полемика др Владана Ђорђевића са српским социјалистима о „сиротињској болници“ и радничком питању	205
Dragan Simeunović: <i>The Polemic of Dr Vladan Đorđević with Serbian Socialists About "the Hospital for the Poor" and the Labour Issue</i>	237
Мирослав Перишић: Дипломатски дани Владана Ђорђевића у Атини	239
Miroslav Perišić: <i>Vladan Đorđević's Diplomatic Service in Athens</i>	251
Петар В. Крестић: Шест писама Стојана Новаковића Владану Ђорђевићу 1893. године	253
Petar V. Krestić: <i>Six Letters that Stojan Novaković sent to Vladan Đorđević in 1893</i>	270
Славенко Терзић: Балкански хоризонти Владана Ђорђевића	271
Slavenko Terzić: <i>Balkan Horizons of Vladan Đorđević</i>	292
Милић Ј. Милићевић: Државне и друштвене промене за време председништва Владана Ђорђевића (октобарској режима) 1897–1900. године	293
Milić J. Milićević: <i>State and Social Changes During the Presidency of Vladan Đorđević (October Regime) 1897–1900</i>	306
Војислав Г. Павловић: Конкордатско питање за време владе Владана Ђорђевића	307
Vojislav G. Pavlović: <i>The Concordat Issue During the Government Led by Vladan Đorđević</i>	319

Владимир Јовановић: <i>Владан Ђорђевић и Ивањдански атентат</i>	321
Vladimir Jovanović: <i>Vladan Đorđević and the Ivandan Assassination Attempt</i>	340
Ђорђе Ђурић: <i>Владан Ђорђевић и Јован Жујовић, њихов политички судбина два разочарана обреновићевца</i>	343
Đorđe Đurić: <i>Vladan Đorđević and Jovan Žujović, the Political Destiny of two Disillusioned Supporters of the Obrenović Dynasty</i>	360
Јован Делић: <i>Владан Ђорђевић у науци о књижевности</i>	363
Jovan Delić: <i>Vladan Đorđević and the Science of Literature</i>	377
Душан Иванић: <i>Владан Ђорђевић и српски реализам</i>	379
Dušan Ivanić: <i>Vladan Đorđević and Serbian Realism</i>	385
Љиљана Костић: <i>Аутобиографски и поезијски дискурс Владана Ђорђевића</i>	387
Ljiljana Kostić: <i>Vladan Đorđević's Autobiographical and Poetic Discourse</i>	397
Татјана Јовићевић: <i>Историја, фикција, актуелност – причање и поруке у прози Владана Ђорђевића</i>	399
Tatjana Jovičević: <i>History, Fiction, Actuality – Storytelling and Messages in the Prose of Vladan Đorđević</i>	415
Јована М. Јосиповић: <i>Митолошка романтичарска љубави и страсти у Кочиной крајини</i>	417
Jovana M. Josipović: <i>Mythopoetics of Romantic Love and Passion in Kočina krajina</i>	426
Драгана Вукићевић: <i>Голгота – поезија мелодрамске прозе</i>	427
Dragana Vukičević: <i>Golgotha – The Poetics of Melodramatic Prose</i>	445
Снежана Милосављевић Милић: <i>Слика владара између историјске и књижевне наративе у роману У фронт Владана Ђорђевића</i>	447
Snežana Milosavljević Milić: <i>A Portrait of a Ruler Between Historiographic and Literary Narration – U front by Vladan Đorđević</i>	455
Горан М. Максимовић: <i>Путописна проза Владана Ђорђевића</i>	457
Goran M. Maksimović: <i>Travelogue Prose by Vladan Đorđević</i>	468
Зорица Несторовић: <i>Радо Владана Ђорђевића у области драме</i>	469
Zorica Nestorović: <i>Vladan Đorđević's Work in the Field of Drama</i>	484

Радослав Ераковић: <i>Лекар, њојџуковник и невешџи коњаник: мемоарско-дневничка сучељавања Владана Ђорђевића и Пере Тодоровића</i>	485
Radoslav Eraković: <i>Physician, Lieutenant Colonel and Unskilful Equestrian: Literary Rivalry Between Vladan Đorđević and Pera Todorović</i>	495
Гордана Илић Марковић: <i>Бечке џодине Владана Ђорђевића</i>	497
Gordana Ilić Marković: <i>Die Wiener Jahre von Vladan Đorđević</i>	514
Драгана Бедов: <i>Успомене Владана Ђорђевића – између сведочења и настојања</i>	515
Dragana Bedov: <i>Uspomene by Vladan Đorđević – Between Testimony and Aspiration</i>	541

РЕЧ УРЕДНИКА

На предлог Одељења медицинских наука, Председништво Српске академије наука и уметности је 2020. годину посветило академику Владану Ђорђевићу. Четворочлани Одбор добио је изузетно тежак задатак да, на начин како су већ представљени истакнути чланови Академије, Јован Цвијић, Михаило Петровић Алас, Стојан Новаковић и Слободан Јовановић, нашој и страниој јавности што потпуније представи академика Владана Ђорђевића, који је током свог, за своје време врло дугог живота, уз изврсне личне способности, испољио широка интересовања и дао изузетне доприносе у разним областима у којима је делао и којима је често давао и лични печат.

Владан Ђорђевић је био један од првих Срба пореклом из Србије који су завршили студије медицине, први српски хирург у данашњем смислу речи који је у области хирургије и српске медицине, војном и грађанском санитету, медицинској публицистици, издаваштву и преводилаштву у медицини, оставио изузетно дубоке трагове. Уз то, он је био изузетан друштвени радник, оснивач три велика друштва која и данас постоје и успешно раде, председник Одбора београдске општине, успешан министар просвете и црквених дела, министар привреде, вишегодишњи дипломата у Грчкој и Турској, три године председник Владе и министар иностраних дела, истакнути национални радник, који се успешно огледао и у књижевности као писац приповедака, историјских романа, путописа, преводилац, оснивач, власник и уредник часописа *Ошацибина*, једног од најбољих часописа у другој половини деветнаестог века, припадник једне изузетне генерације српске интелигенције која је дала огроман допринос обнови српске државе и њених институција.

У свом изузетно богатом животу, био је активни учесник четири рата, француско-пруског (1870/71), начелник српског војног санитета у два српско-турска рата (1876–78) и српско-бугарског рата (1885) и заточеник у Првом светском рату. Сретао је најистакнутије људе свога времена, из области медицине, књижевности, политике, дипломатије, разговарао и преговарао са неким од најзначајнијих државника свога времена, био гост председника, краљева, царева и султана, али и политички осуђеник и заточеник.

Да би што боље одговорио овом врло захтевном задатку, Одбор је одлучио да се у Галерији Српске академије приреди изложба о животу и делу Владана Ђорђевића са репрезентативним каталогом, да се организује научни скуп о његовом животу и делу, да се изда двојезично издање о његовом животу, делу и времену у коме је деловао, да се изда зборник

радова са научног скупа и да се издају његове „Успомене“, које у рукопису скоро цео век чекају на објављивање.

Чланови Одбора су поделили задатке. Академици Владимир Кањух и Радоје Чоловић су се старали о прилозима о академику Владану Ђорђевићу који су на било који начин у вези са медицином, дописни члан САНУ Мирјана Радојевић о радовима који се односе на његову делатност у дипломатији, државним и државничким пословима, а дописни члан Јован Делић о радовима из области књижевности.

Чланови Одбора изражавају велику захвалност свим ауторима прилога, а посебно рецензентима, академицима Василију Крестићу, Нади Милошевић Ђорђевић, Миодрагу Чолићу и Љубодрагу Димићу, и професорима Душану Иванићу и Горану М. Максимовићу, који су уложили велики труд да анализирају и оцене прилоге који се налазе у књизи.

О Владану Ђорђевићу су написане књиге и бројни радови, анализирани су његове делатности у разним областима, одржавани су научни скупови, држана предавања и припређиване изложбе. По сазнању Одбора, ово је први пут да се на једном месту настоји да се осветле његове делатности у свим областима у којима је делао, медицини, књижевности, друштвеним, дипломатским, државним и државничким и другим областима.

Свесни да ни на једном научном скупу о Владану Ђорђевићу није могуће рећи све, и да ће увек остати нешто што није обухваћено и анализирано, чланови Одбора се ипак надају да ће њихов труд и труд великог броја приложника у књигама и предавача на научном скупу помоћи да учесници скупа и читаоци пратећих публикација стекну једну потпунију слику о животу и делу академика Владана Ђорђевића.

Одбор је био одлучио да се научни скуп одржи на 176. годишњицу рођења академика Владана Ђорђевића и да се радови планирани за научни скуп објаве у књизи „Владан Ђорђевић, живот и дело“ пре одржавања скупа 3. и 4. децембра 2020. године.

Нажалост, иако су све припреме биле обављене, због пандемије изазване корона вирусом и рестрикција које су уведене у циљу њеног сузбијања, одржавање научног скупа у планирано време није било могуће, тако да је скуп морао да се одложи и биће одржан чим то буде било могуће.

Уредници

РЕФОРМА ПОМОЋИ СИРОМАШНИМА – ДОПРИНОС ВЛАДАНА ЂОРЂЕВИЋА

ЗОРАН ВАЦИЋ*

Сажетак. – Др Владан Ђорђевић изабран је крајем 1871. године у београдску општинску комисију за решавање питања помоћи градској сиротињи. Припремајући се за рад у комисији, Владан Ђорђевић је проучио релевантну литературу из правних, економских, социолошких и историјских наука, и на основу стеченог знања написао рад „Сиротиња“, који је објавио у *Младој Србадији* (1872). Овај рад је, вероватно, прва теоријска расправа о узроцима сиромаштва и пружању помоћи сиромашнима објављена на српском језику. У предавању „Да помогнемо, браћо, правој сиротињи нашој“ (1872) изнео је предлог реформе помоћи сиромашнима. Владан предлаже изградњу *Сиротињске куће* у којој би била збринута сирочад, стари и инвалиди, глувонема и слепа деца. Др Владан Ђорђевић, као начелник Санитетског одељења МУД, предлаже Народној скупштини *Закон о уређењу санијетске стируре и о чувању народној здравља* (1879). Чланом 28 *Закона* утврђено је оснивање „сиротињског дома за телесно неспособне“ и делокруг његовог рада. Многи предлози из 1872. године уграђени су у *Закон*.

Кључне речи: Владан Ђорђевић, сиромаштво, реформа, сиротињска кућа

УВОД

У Београду, пре формирања општинске самоуправе, помоћ сиромашнима пружали су грађани убацујући новчане прилоге у „сиротињску кутију“ која је сваке суботе ношена по вароши. Од тих прилога издржавана је градска сиротиња, у коју су убрајани само слепи и инвалиди без имовине и неспособни за било какав посао. По формирању самоуправе (1839) брига о сиротињи прелази на општину. Поред „сиротињских кутија“ новац се обезбеђује и прилозима чиновника, углавном пред велике хришћанске празнике Ускрс и Божић.

Група београдских трговаца, у којој су били капетан Миша Анастасијевић, Панта Х. Стојило и Јанађије Кумануди, оснива 5. априла 1846. године¹ *Фонд блајога заведенија кљасици*

* Секција за историју медицине Српског лекарског друштва

¹ Сви датуми у овом раду су по јулијанском календару.

и убоји. Приложници Фонда били су и чланови лончарског, механџијског, терзијског, ма-газацијског и абацијског еснафа [1]. Управа вароши преузела је бригу о Фонду и израдила спискове просјака „који ће се на издржавање примити“. У вароши је те године било 17 лица која су се издржавала прошњом и којима је давана помоћ из Фонда кљасте и убоги.

Београдска општина 1847. године установљава *Сиротињски фонд*, у који је сваки купац непокретности морао да уплати 10% вредности купљеног имања. Поред ове таксе, Фонд се издржавао прилозима грађана, новцем прикупљеним организацијом наменских балова и предавања за помоћ сиротињи, тестаментарним завештањима итд. Број сиромашних који су примали помоћ из године у годину се увећавао. „Док је 1857. било тридесет сиромаша којима је давана помоћ, дотле их је 1862. било 78.“ [2]. Увећавање броја корисника довело је до смањивања износа помоћи. Сиромашни су 1846. и 1847. године примали дневно по 1 порески грош и 10 пара, за тај износ могли су да купе килограм хлеба и четврт килограма меса. Дневна помоћ 1862. године износила је 1 чаршијски грош² за који је могло да се купи 1,26 кг хлеба. Десет година касније (1872) за чаршијски грош, колико је износила дневна помоћ, могло је да се купи 630 грама хлеба.

Издаци су, временом, постали већи од прихода Фонда. Растао је број сиромашних који су имали право на помоћ, крајем 1870. године било их је 97. Новац се прикупљао споро и у износима који су били испод очекиваних. Тешка материјална ситуација у којој се налазио Фонд уочи Божића 1871. године утицала је на председника Одбора општине београдске А. Д. Ђурића да у штампи објави писмо којим позива „грађанство у обште а и сваког појединог а нарочито пак имућнијег грађанина да са обзиром на садање стање и нужду којом се сиротиња на овој ладноћи и скупоћи бори, по срцу и осећању а и у сопственом интересу са добровољним прилозима похити беднима у помоћ, те тако олакша тугу и јад бедне и нејаке сиротиње.“ [3].

На састанку општинског одбора, одржаном 9. децембра 1871. одлучено је да се оснује комисија која ће предложити решење „одкуда ће се и како отворити извор за фонд сиротињски, и како ће се делити милостиња сиротињи“. Комисија је имала 12 чланова, а у њеном саставу били су одборници и „повише одабранијих грађана овдешњих“. Члан комисије био је и др Владан Ђорђевић [4].

ТЕОРИЈСКИ УВОД У СИРОТИЊСКО ПИТАЊЕ

У полемици коју је водио са Димитријем Ценићем, поводом отварања приватне болнице у Београду, др Владан Ђорђевић најављује објављивање чланка „О сиротињи“ у *Млагој Србадији*, предавање „Да помогнемо, браћо, правој сиротињи целе Србије“ и научни рад „Основне болести друштва, њихови трагови у Србији и како их ваља лечити“ који намерава да објави у *Гласнику Српској ученој друштва*³ [5].

² 1 порески грош имао је вредност 1,2 чаршијска гроша.

³ У *Гласнику Српској ученој друштва* није објављен рад др Владана Ђорђевића „Основне болести друштва, њихови трагови у Србији и како их ваља лечити“.

У часопису *Млада Србадија*, гласилу Уједињене омладине српске, др Владан Ђорђевић објавио је рад „Сиротиња“⁴ у коме разматра теоријска питања у вези са сиромаштвом (дефиниција сиромаштва, државна и приватна помоћ сиромашнима) и доноси кратку историју решавања сиротињског питања од старог века до седамдесетих година XIX века.

I Ко је сиромаш?

Др Владан Ђорђевић сматра да се сиромаштво не може јасно дефинисати, већ да се о њему може говорити само узимајући у обзир околности у којима људи живе и могућност задовољавања њихових елементарних потреба, које су различите у зависности од климе, старости итд. Аутор сматра да се као мерило за одређивање границе сиромаштва може узети одсуство услова за задовољавање „најнужнијих потреба за одржање физичког живота“.

Узроци сиромаштва могу бити *унушрашњи* (болест физичка или ментална, инвалидитет, старосна доб – „изнемогли старци“ али и „мала деца која су остала без родитеља или их родитељи не могу или не ће да хране и васпитају“) и *сиољашњи* (незапосленост – „има људи који би хтели да раде, који би имали снаге, али немају рада, а има их који поред снаге и поред прилике за рад не ће да раде јер су лењштине“, ниске наднице, велики издаци за издржавање породице – скупоћа, лечење хроничних болесника, велики број деце, високи порези и изненадни губитак имовине) [6].

II Има ли сиротиња право да захтева помоћ и од кога?

На питање „постоји ли каква дужност да се потпомаже сиротињи, и чија је то дужност?“ Владан Ђорђевић одговара да морални закон налаже да се помаже сиротињи, и да тај закон подједнако важи за сваког појединца који је у могућности да то чини. Држава, такође, мора да води бригу о сиромашнима, јер ако „човек може у некој држави доћи до такве сиротиње да скапава од глади, одмах држава не одговара својој цели, и тој су сиротињи узрок или њене рђаве школе, или њени рђави закони, или њена неваљала администрација и т. д. По томе ја држим да баш држава, која пусти да њени чланови дођу до сиротиње, понајпре има дужност да је помогне.“ [7]

Др Владан Ђорђевић овом ставу супротставља мишљење представника „најновије социјално-политичке школе“ да држава не треба да помаже сиромашне, јер државна интервенција у овој области може да подстакне паразитизам. „Показало се да државна помоћ није нигде смањила сиротињу, него ју је само умножила“. Владан Ђорђевић наводи и примере који поткрепљују став да само приватна иницијатива у борби против сиромаштва може да да добре резултате, тј. да смањи број сиромашних⁵.

⁴ Рад је потписан са „Др. В.“

⁵ Борба против сиромаштва у кантонима Берн и Најенбург (Швајцарска) и варош Елберфердер у Немачкој.

Др Владан Ђорђевић ће на крају анализе ефеката приватне и државне помоћи сиромашнима закључити: „Најзад ја држим да је препирка о државној или приватној помоћи прилично јалова за саму сиротињу. Сиротиња је тако огромна и ужасна болест друштва да ће се једва излечити са свим ако прионе и држава, и општина и сваки појединац који има срца.“ [8]

III Како се помаже сиротињи?

Држава треба да дистрибуира помоћ преко посредника који ће прикупити тачне податке о узроцима сиромаштва тражилаца помоћи. Тако ће се обезбедити да помоћ добију само они којима је збиља и потребна. У највећем броју држава овај посао поверен је општинама.

Поред државне, важан чинилац у решавању проблема сиромаштва је и приватна помоћ. Под приватном помоћи сиромашнима не треба подразумевати само милостињу, већ, пре свега, заједнички рад друштва за помагање сиротињи. Циљеви већине тих друштава су сузбијање просјачења и да се онима који су доиста у невољи помогне проналажењем посла и/или давањем помоћи у натури (храна, одећа, огрев...).

Целокупни рад у решавању сиротињског питања треба да предупреди настајање и ширење сиротиње, пружи помоћ само онима којима је неопходна и да се „уништи драговољна сиротиња (зазирање од посла) и просјачење“. У уклањању узрока сиромаштва значајну улогу имају „школа, и васпитање у опште, и закони за трговину и занате, и војена уређења, и судска устројства, јер они сви утичу посредно или непосредно на благостање грађана.“ [9]

Сиромаштво које се јавља као последица епидемија, економске кризе или елементарних непогода најбоље се може превенирати оснивањем штедионица и осигуравајућих друштава.

Др Владан је на становишту да сваки сиромаш који је способен да ради „добије помоћ само у размену за какав год посао“. У ту сврху држава може да организује јавне радове („установљавају [се] канцеларије у којима свако може сазнати где ће добити рада, за њих често држава предузимље велике грађевине само да им да посла“)⁶. Да би се помогло деци и болеснима треба оснивати домове за: нахочад, децу без родитеља, глувонеме, слепе, „бесомучне и оне који су померили памећу“.

Најтеже је сузбијање просјачења које се практикује као породични занат. Владан Ђорђевић предлаже примену енглеског модела: „закорелим“ просјацима одузимају се деца, која се, потом, васпитавају и школују „на општи трошак.“ [10]

⁶ „[...] ваља пазити да тај посао не буде са свим без цели јер онда је тај посао двоструко расипање. Најбоље би било кад би се луксузне и монументалне зграде подизале само у време глади.“ – *Млада Србадија*, III (1872), 15: 231.

IV Крајња историја сиротињског питања

У четвртом одељку рада, др Владан Ђорђевић доноси историјски развој легислативе којом се регулише помоћ сиромашнима. Наводи примере из јеврејског и исламског законодавства, античке Грчке и Рима и средњовековних хришћанских држава.

Др Владан Ђорђевић детаљно анализира узроке сиромаштва у Енглеској, Француској и Немачкој и законе који су усвајани да би се обезбедила помоћ сиромашнима [11].

У Енглеској је 1834. године донет закон на основу кога су грађене радничке куће у којима је радила сиротиња. Централна управа, која је руководила радничким кућама, налазила се у Лондону [12].

У Француској је, 1789. године, успостављено револуционарно начело да држава „мора да се стара за свакога сиромаша“. Основане су, најпре у Паризу, потом и у другим већим градовима, народне радионице у којима је свако ко је хтео могао да добије издржавање ако се обавезе да ће радити. У тим радионицама се мало или нимало није радило, и оне су укинуте за време револуционарне власти, али је законодавац увео начело по коме искључиву обавезу да се стара за сиротињу има држава [13].

У Немачкој се законодавна власт најпре бавила искорењивањем просјачења, потом је донет закон да свака општина мора да брине о издржавању сиромашних. Највеће заслуге за помагање сиромашнима у Немачкој имала су приватна друштва [14].

Рад објављен у *Младој Србадији* доноси шири историјски преглед борбе против сиромаштва. Истовремено, аутор у њему анализира различите политичке теорије које се односе на сузбијање сиромаштва (социјалистичке, либералне, конзервативне), покушавајући да помири становишта о државној интервенцији и приватној иницијативи. За потребе писања овог рада др Владан Ђорђевић користио је литературу која је задрала у правну, економску, социолошку и историјску област. Рад „Сиротиња“ је, вероватно, прва теоријска расправа о узроцима сиромаштва и пружању помоћи сиромашнима објављена на српском језику, чиме је надмашена намера аутора да овај рад послужи само као увод и допуна предавању које ће 23. априла одржати у Општинској дворани [15].

„ДА ПОМОГНЕМО, БРАЋО, ПРАВОЈ СИРОТИЊИ НАШОЈ“

Општинска комисија, основана 9. децембра 1871. године, израдила је предлог за обезбеђивање сигурних извора за Сиротињски фонд и начин пружања помоћи сиромашнима „колико је више могуће по лепом примеру у другим напредним земљама“ [16]. Општински одбор прихватио је предлог своје комисије и донео одлуку да др Владан Ђорђевић одржи предавање којим ће београдске грађане обавестити о закључцима комисије „по овом предмету“. *Српске новине* су 20. априла 1872. објавиле позив грађанима да присуствују предавању др Владана Ђорђевића и узму активно учешће у расправи о предложеним решењима, „те да се овим путем критике прво и прво дође до најбољих

закључака да се установи шта се жели, а после да би по таком објашњењу и у свему осталом што би требало грађанство овдашње, као што се од њега и очекује, одазвало се овом предузећу са свом топлином осећања човечности и родољубља.“ [17]

Предавање које је др Владан Ђорђевић одржао на Ђурђевдан, 23. априла, објављено је, најпре, у *Српским новинама*⁷ [18], потом и као посебно издање [19].

На почетку предавања др Владан Ђорђевић наводи да је, захваљујући свом позиву, могао да се увери у каквим приликама живи београдска сиротиња:

„Ја ћу покушати да вам у кратко нацртам шта сам видео и чуо по најмрачнијим и најсиромашнијим буџацима наше вароши у које ме је водио мој лекарски занат. У задушним, сниским и прљавим собицама [...] у тим неисцрпним врелима болештина и зараза, станује толико очајне сиротиње, колико за цело не слути ни један Београђанин, који није имао прилике да у њих завири.“ [20].

Узроке настанка сиротиње приказаше кроз повест о животу извесних Милована и Смиље и њихове деце, који су сви настрадали због тешког сиромаштва у коме су живели.

Милован у сиромаштво упада, јер због старости не може да пронађе посао који би му доносио приходе за издржавање. Смиља, због прекомерне злоупотребе алкохола добија мождани удар и остаје одузета. Њихов *најстарији син*, Раденко, по завршеној школи отвара трговинску радњу, међутим, његови пријатељи, којима је лакомислено давао новац, банкротирају што и њега доводи до банкрота. Да несрећа буде већа, у пожару му изгори кућа која није била осигурана. Почине да ради разне тешке послове да би прехранио породицу. Због великих напора, оскудне хране и стреса оболи од плућне болести и умре. *Дрући син* Милованов бавио се занатом у коме је радио са живом и оловом. Умире због тровања овим металима. *Трећи син*, Никола, хоће да ради, али не сваки посао, већ само онај који је по његовом мишљењу „благородан“. Не нашавши такав посао, ухвати се са рђавим друштвом и почне да краде. Ухапшен је и осуђен на казну од 20 година робије. *Четврти син*, Ненад, је лењ и одбија сваки посао који му се нуди. *Петти син*, рођен од старог оца и пијане мајке, је глувонемо и ментално заостало дете. *Старија ћерка се*, због породичне ситуације није удала, па је умрла као стара девојка, *млађа*, Катица, је проститутка. Два детета Милована и Смиље настрадала су у првим годинама живота. Једно је погинуло, павши низ подрумске степенице, друго је умрло због тешког назеба [21].

Др Владан Ђорђевић причу о тужној судбини породице некада „доброг занације“ Милована завршава констатацијом „да би какав научењак“ анализом случаја ове фамилије могао да покаже све узроке настанка сиротиње.

Човек може да постане сиромашан *без своје кривице* ако није способан ни за какав посао због старости или болести, такође и губитка имовине услед земљотреса, поплаве, пожара, епидемије, рата... Има и сиромашних који напорно раде, међутим, не могу да зараде колико им је потребно за издржавање породице, због тога што обављају слабо плаћене послове.

⁷ У *Српским новинама* нису одштампана последња три пасуса текста предавања.

Многи постају сиротиња својом кривицом, због лењости, алкохолизма, „расипничког“ живота који је изнад њихових материјалних могућности, губитка имовине због шпекулативних активности, такође и „необуздатим уживањем брака и нагомилавањем деце“, итд. [22].

Сиротиња сама себе умножава, јер деца сиромашних родитеља остају нешколована, осуђена су на немаштину, глад, болест, а када одрасту, на обављање најслабије плаћених послова. Многи бег из сиромаштва траже у проституцији, криминалу и другим облицима друштвено неприхватљивог понашања. Др Владан Ђорђевић цитира Џорџа Р. Дрисдејла, енглеског лекара, аутора књиге *Основе друштвених наука, или физичка, сексуална и њприродна религија*⁸: „Сиротиња осуђује немилостиво свакога, кога је несрећа задесила да се роди при дну друштвене лествице. [...] Они се рађају у блату и у блату скапавају.“ [23].

Помоћ београдској сиротињи пружа општина из Сиротињског фонда. И поред тога што се даје највећа могућа помоћ, „а то је седам гроша чаршијских на недељу“, она је тако мала да не може да обезбеди ни минимум услова за живот. Сиротињски фонд је у тој мери оптерећен „да ће за који месец“ сиромашни остати и без те помоћи. Да би се ситуација променила потребно је да се радикално реформише систем бриге о сиротињи. „Ако се живо не постарамо да предупредимо ту катастрофу, онда ће у поменутиим околностима Београда да наступи једна од најужаснијих редња – умирање од глади.“ [24].

Др Владан Ђорђевић увиђа да је непродуктивност читавих група становништва (стари, деца, болесни и инвалиди, али и они који не желе да раде – просјаци, ленштине) један од важнијих узрока сиромаштва. С друге стране у категорију сиротиње улазе и они који раде, али недовољно зарађују, или су незапослени мимо своје воље.

Реформа помоћи сиротињи подразумева прелазак из система непосредне помоћи, новчаним давањима из Сиротињског фонда, у институционализовану помоћ која би се указивала у тзв. *Сиротињској кући*.

Сиротињска кућа, коју је предложила Општинска комисија, замишљена је као мало насеље у коме би се налазиле зграде за смештај сирочади, старих особа (старачки дом), инвалида (инвалидски дом), глувонеме и слепе деце. Сирочад би похађала основну школу, глувонема деца би учила да читају, пишу и знаковни језик⁹. Сва деца која су смештена у Сиротињску кућу учила би занате „од којих могу да зарађују себи хлеб, било у радионицама сиротињске куће, било у вароши за себе“.

У Сиротињској кући налазили би се и павиљони за породиље које су сиромашне или зачеле у ванбрачној вези, за смештај и негу нахочади, школа за бабице, дечија болница и обданиште за сву малу децу из сиромашних радничких породица „из којих морају и отац и мајка рано сваки дан на рад“.

⁸ George R. Drysdale. *The elements of social science; or, Physical, sexual, and natural religion, by a graduate of medicine*, London, 1861. Владан Ђорђевић је користио превод овог дела на немачки језик: *Die Grundzüge der Gesellschaftswissenschaft; oder physische geschlechtliche und natürliche Religion*, Berlin, 1871.

⁹ „[...] да се могу учити немуштим језиком, ручним знацима.“

Предлогом Општинске комисије планирана је изградња два „радничка“ павиљона. У првом би радили радници који не могу да нађу себи посао у граду. Ови радници би обучавали занатима децу која су смештена у Сиротињску кућу. Други павиљон је казно-поправна установа у којој власт „*йрисиљава* на рад свакога који се луња по улицама, избегавајући сваки рад, просјачећи, крадећи и убијајући“ [25].

Сиротињска кућа има и управну зграду у којој су, поред службених просторија, станови за запослене, потом, велику башту и економске зграде.

Владан Ђорђевић предлаже да се Сиротињска кућа изгради на простору Митрополитове баште¹⁰, у непосредном суседству Варошке болнице [26].

У Сиротињској кући би, поред административног и техничког особља, радили здравствени радници (четири лекара, апотекар, два апотекарска помоћника, две бабице и 18 нудиља) и учитељи (за глувонему децу, слепу децу, малу децу у обданишту, за гимнастику, а у павиљону за сирочад учитељ и учитељица) [27].

Комисија је предложила и новчане изворе за изградњу Сиротињске куће и њено издржавање.

Цркве (православна, католичка и евангелистичка) којима је „њен основатељ Исус Христос, поставио у главни задатак да спасава сиротињу, и то не само од душевне пропалости, него и од материјалног пропадања“ дале би по четвртину капитала који поседују да се изгради Сиротињска кућа, а за њено издржавање по „четвртину чистих прихода“ годишње. Увођењем такси: за коришћење пристаништа („обаларина“) коју би плаћали сви бродови, чамци и сплавови, који пристају уз „целу српску обалу на Сави и на Дунаву“; за царинење робе која се увози или извози; за упис у регистар становника Београда, женидбу и отварање радње; за послугу. Даље, средства би се обезбедила повећањем акциза на алкохолна пића, организацијом беседа, концерата, предавања или представа у дворани Народног позоришта, прилозима еснафских удружења и јеврејске општине [28].

Решења која је предложио др Владан Ђорђевић проистекла су из његовог познавања узрока настанка сиромаштва добијеног изучавањем литературе о овом питању и анализе решавања сиротињског питања у другим државама.

Питање сиромаштва је сложено и важно друштвено питање. У многим државама прокламује се почетком XIX века законско право на социјалну помоћ за децу, старе, болесне и инвалиде [29]. У решавању проблема сиромаштва треба да заједнички учествују државне и општинске власти, црква, еснафи и филантропи. Најефикаснији начин за сузбијање сиромаштва је запосленост која доноси довољно средстава за обезбеђивање живота радника и његове породице.

Др Владан Ђорђевић сматра да и штићеници Сиротињске куће треба да се баве пословима које им омогућава њихово физичко стање: „сеју леје по башти [...], чупају сву шарпију која је нужна хирур. одељ. дечије болнице [...], преду, чисте дуванско лишће од ребара, мотају клупчад, калеме, пребирају каву, сочиво и т. д. чупају вуну и коњске длаке

¹⁰ „Митрополитова башта“ је простор омеђен улицама Хиландарском, Ђуре Даничића и Џорџа Вашингтона.

за душеке, плету асуре, чарапе, туцају зачине ситничарима, и лепе им кесе од артије, праве и кесе од платна, шију вреће и т. д.“ [30]. На тај начин обезбеђиваће део новца потребног за функционисање Сиротињске куће и извесну зараду себи.

Др Владан Ђорђевић је позајмице за осмишљавање и финансирање *Сиротињске куће* узео из праксе економски најразвијенијих европских земаља. У Немачкој се сиромашнима који су радно способни обезбеђује посао, неспособни за рад смештају се у домове, оснивају се посебне установе за присилни рад и преваспитавање (*Korekzionsanstalten*). Средства се обезбеђују посебним порезима (таксама), прикупљањем помоћи од еснафа (гилде) за оболеле и изнемогле занатлије. Француски модел бриге за сиромашне, за време Директоријума и Царства, предвиђа оснивање домова за смештај старих и инвалида, такође и радионице у којима би радили просјаци и скитнице. У Енглеској су сиротињски домови били истодобно и радионице за присилни рад. Ови домови су се издржавали само од рада штићеника [31].

Допринос др Владана Ђорђевића решавању проблема сиромаштва, огледа се у предлогу да се у окриљу Сиротињске куће изграде и установе неопходне за здравствену заштиту (породилиште за сиромашне жене и све жене које су зачеле у ванбрачној вези, школа за бабице, дечија болница, дом за нахочад). Владан Ђорђевић увиђа везу између економске искључености појединца и његовог здравственог стања. Болесни, инвалиди, стари, деца углавном су неспособни за рад и нису у стању да себи обезбеде егзистенцију. Они који стално живе у немаштини врло лако оболевају и постају неспособни за рад, чиме се њихово сиромаштво још више увећава, па из стања оскудности упадају у беду и постају сиротиња.

Предавање др Владана Ђорђевића оштро је критиковано у социјалистичком листу *Радник* [32]. У неколико наставака Стеван Милићевић, уредник *Радника*, анализира предавање, указујући да „сиротињске радничке куће“ не помажу у борби против сиромаштва, што доказује пример Енглеске „где је обавезно помагање сиротиње“, али се и поред високих трошкова за помоћ сиромашнима, њихов број непрекидно увећава [33]. И Владан Ђорђевић у раду објављеном у *Млагој Србадији* наводи да у економски најразвијенијим земљама највећа стопа сиромаштва (у Енглеској 1 сиромаш на 6 становника, у Низоземској и Белгији 1 на 7 становника, у Швајцарској 1 на 18 становника, а у Турској 1 на 40 становника) [34]. Милићевић сматра да је сиротиња продукт економске организације друштва и да се та „друштвена зараза не лечи палијативним већ радикалним лековима.“ [35]. Милићевићева критика би била убедљивија да се у чланцима насловљеним са „Спасена је сиротиња“ не реферира на полемiku коју Владан Ђорђевић у то време води са сарадницима *Радника*, и да из ње не црпи поруге и „аргументе“ („Али није само то једна јака страна логике „преразвијеног мозга“ докторовог, има још!“ или „Да ли зато што код нас не постоји радничко питање? и што су се <политички шипарци> најмили да <створе радничку касту.“ [36]). Стеван Милићевић предлаже др Владану да одустане од својих намера, јер „боље ће бити да свакоме твом бедноме у кућици даш по 20 и неколико дуката (што те сваки на годину кошта) но да мучиш свет у том твом заводу“ [37].

Предлог др Владана Ђорђевића био је осуђен на неуспех, пре свега због погрешно постављеног система финансирања изградње и издржавања Сиротињске куће. Владан је рачунао на милосрђе православне, католичке и евангелистичке цркве и њихову издашну помоћ. Међутим, хришћанске цркве се нису претерано заинтересовале за Владанов предлог, нису га ни начелно подржале, јер је он подразумевао да се одрекну четвртине свог капитала за изградњу Куће (4107 дуката) и да сваке године дају по четвртину прихода за његово издржавање (476 дуката). Самарићански дух требало је тражити на другом месту.

Живко Карабиберовић, председник Општинског одбора, на састанку Одбора одржаном 2. априла 1888. године истакао је да је:

„[...] крајње време да се за њих [београдску сиротињу] постарамо, и да подигнемо сиротињски дом, да наша сиротиња не умире по авлијама и сокацима, јер као што смо дужни бринути се за подмладак без родитеља и средстава, куд и камо морамо се старати да не пропадају и стари који су се за време снаге подносили све могуће терете.“

Из расправе која је вођена на овој седници сазнајемо да је после предавања др Владана Ђорђевића београдска Грађанска касина приложила 100 дуката за изградњу *сиротињској дома*, да је г. Црнобарац тестаментом завештао 1000 дуката за изградњу *сиротињске болнице* и да је лончарски трговац Арсеније Павловић, такође тестаментом, оставио за помоћ београдској сиротињи 10.000 динара (833 дуката) [38].

СИРОТИЊСКИ ДОМ ЗА ТЕЛЕСНО НЕСПОСОБНЕ

Неуспех предлога за изградњу и издржавање Сиротињске куће није поколебао др Владана Ђорђевића. Није одустао од идеја изнетих у предлогу реформе помоћи сиротињи. Као начелник Санитетског одељења Министарства унутрашњих дела израдио је *Закон о уређењу санитетске стируре и о чувању народној здравља*. Чланом 28 Закона регулисано је оснивање „сиротињског дома за телесно неспособне“.

Др Владан Ђорђевић је медицину разумевао не само као науку и лекарску праксу, већ и „као питање опште државне политике“ [39], за њега је здравље народа било, пре свега, питање народног благостања. Овакво схватање савремено је и данас, а у време када га је формулисао кроз *Закон о уређењу санитетске стируре* било је умногоме јединствено у оквирима европског здравственог законодавства.

Видели смо да је др Владан Ђорђевић у предавању „Да помогнемо, браћо, правој сиротињи нашој“ детаљно разрадио пројекат оснивања Сиротињске куће, његове штићенике, као и начин социјалне инклузије сирочади, глувонеме и следе деце.

Чланом 28 Закона о уређењу санитетске стируре и о чувању народној здравља утврђено је оснивање „сиротињског дома за телесно неспособне“ и делокруг његовог рада. Оснива се у Нишу „о трошку народног санитетског фонда“, штићеници дома су сирочад, глувонема и слепа деца, инвалиди који немају ни имовину ни право помоћи из инвалидског фонда. Дом се оснива да би се у њему чували, хранили и школовали штићеници. Окружни лекар лечи становнике дома, лакше болеснике у дому, а теже у општинској болници. Када број

„благадејанаца“ буде већи од 100 у дому ће се отворити болница у којој ће радити лекар кога министар постави. Регулисани су и послови које може да обавља „сирочад одраснија“. У сиротињски дом могу да буду примљена слепа и глувонема деца имућнијих родитеља уз одговарајућу годишњу накнаду за трошкове школовања и смештаја [40].

Компарацијом Владановог предавања „Да помогнемо, браћо, правој сиротињи нашој“ и члана 28 Закона уочавамо да је норма која се односи на смештај и школовање деце задржана у потпуности, да постоје делимична преклапања у делу којим се регулише пријем старих болесних и инвалидних лица у дом, а да је у потпуности напуштена идеја оснивања *Радничке куће*.

Др Владан Ђорђевић је, пар година по доношењу Закона о уређењу саниџијске сџируке и о чувању народној здравља, 1. августа 1884. године постављен на место председника општине вароши Београда [41]. Постављење на ову функцију значило је, како се касније потврдило, излазак др Владана Ђорђевића из света медицине, у коме је стицао статус патријарха, у свет политике којом се бавио са промењивим успехом. Др Владан Ђорђевић који је написао Закон о уређењу саниџијске сџируке, стицајем околности, није учествовао у његовом спровођењу „те су многе корисне одредбе закона остале неизвршене или полуизвршене или су чак и рђаво извршене“ [42].

Иако предлог за изградњу Сиротињске куће није реализован, установе које су предложене у њему изграђене су, углавном, после више деценија.

Друштво за потпомагање и васпитавање сиротне и напуштене деце, основано у Београду 1879. године, реализовало је идеју др Владана Ђорђевића о оснивању дома у коме ће бити вођена брига о сирочади. Друштво, чији је члан био и др Владан Ђорђевић [43], подигло је 1887. године *Дом сиротиње деце*¹¹. Др Јован Ј. Јовановић оснива Школу за бабице 1899. године, Вељко Рамадановић отвара Завод за глувонему децу у Пожаревцу (1896), а Дом и школу слепих оснива у Земуну 1919. године¹², исте године шкотска лекарка др Кетрин Мекфејл оснива Дечију болницу у Београду. После Првог светског рата оснивају се прва обданишта за радничку децу и старачки домови.

ЗАКЉУЧАК

У Београду помоћ градској сиротињи пружа се од 1846. године, када је приватном иницијативом основан *Фонд блајоја заведенија класици и убоји*. Наредне године Београдска општина установљава *Сиротињски фонд* из кога се даје помоћ сиромашнима.

¹¹ Зграда дома налази се у Улици Светозара Марковића број 27.

¹² Прва српска школа за слепе и глуве основана је 1917. године у Бизерти. Ову школу је похађало 14 слепих и 4 глува српска војника који су изгубили вид и слух у ратним дејствима на Солунском фронту. Вељко Рамадановић објављује први српски буквар за слепе, *Моје прво радовање*, 1918. године. По завршетку Првог светског рата школа се сели у Земун и у њу се, 1919, уписују, као први ученици, четири дечака и две девојчице.

Број сиромашних се, из године у годину, увећава и приходи Фонда нису у стању да прате расходе. Због тога Одбор београдске општине почетком децембра 1871. године оснива комисију која има задатак да предложи решење реформе општинске помоћи сиротињи. Члан комисије био је и војни лекар др Владан Ђорђевић.

Др Владан Ђорђевић се озбиљно припрема за рад у комисији. Проучава литературу правних, економских, социолошких и историјских наука, и на основу стеченог знања пише рад „Сиротиња“, који објављује у *Млагој Србадији* почетком 1872. године. У овом раду Владан Ђорђевић разматра теоријска питања у вези са сиромаштвом и даје кратку историју решавања сиротињског питања од старог века до седамдесетих година XIX века. Анализира политичке теорије које се односе на сузбијање сиромаштва (социјалистичке, либералне, конзервативне) покушавајући да пронађе баланс између државне интервенције и приватне иницијативе. Др Владан сматра да морални закон налаже сваком појединцу да помаже сиротињу, али и да држава мора да води бригу о сиромашнима, јер је њена обавеза да брине о грађанима који нису у стању да себи обезбеде неопходна средства за живот. Рад „Сиротиња“ је, вероватно, прва теоријска расправа о узроцима сиромаштва и пружању помоћи сиромашнима објављена на српском језику.

Др Владан Ђорђевић 23. априла 1872. године држи предавање „Да помогнемо, браћо, правој сиротињи нашој“ којим београдске грађане обавештава о предлозима комисије за решавање питања помоћи сиромашнима.

Током XIX века у друштвеним наукама преовладало је мишљење да човек може да доспе у стање сиромаштва без своје кривице и својом кривицом. Владан Ђорђевић прати мишљење тадашњих ауторитета, и пише да су сиромашни *без своје кривице* сви неспособни за рад (болесни, инвалиди, стари и изнемогли, мала деца), који вишом силом остају без имовине (земљотрес, поплава, пожар, епидемије, рат) и радници који обављају слабо плаћене послове, па ниском надницом не могу да обезбеде издржавање породице. Лењи, алкохоличари, расипници и сви који губе имовину због шпекулативних активности сиромашни су *својом кривицом*.

Будући да помоћ коју Општина из Сиротињског фонда даје београдској сиротињи не може да обезбеди ни минимум услова за живот и да је Фонд исцрпљен, предложена је радикална реформа бриге о сиротињи, која подразумева прелазак из система непосредне новчане помоћи у институционализовану помоћ која би се указивала у тзв. Сиротињској кући. У павиљонима Сиротињске куће сместила би се сирочад, старе особе, инвалиди, глувонема и слепа деца, сиромашне породиље, нахочад. У њој би се налазила бабичка школа, дејча болница и обданиште за радничку децу. Сва деца смештена у Кућу учила би основну школу и занате. Планирана је и изградња два „радничка“ павиљона. У првом би радили радници који не могу да нађу себи посао у граду, а други павиљон има функцију казнено-поправног завода. У њему власт „присиљава“ на рад просјаке, скитнице, ситне криминалце. Решења која је предложио др Владан Ђорђевић нису прихваћена.

Др Владан Ђорђевић, 7. децембра 1879. године, као начелник Санитетског одељења МУД, предлаже Народној скупштини *Закон о уређењу саниџејске струке и о чувању народној здравља*. Чланом 28 овог Закона утврђено је оснивање „сиротињског дома за

телесно неспособне“ и делокруг његовог рада. Компарацијом предавања „Да помогнемо, браћо, правој сиротињи нашој“ и члана 28 Закона уочавамо да је норма која се односи на смештај и школовање сирочади, слепе и глувонеме деце задржана у потпуности, да постоје делимична поклапања у делу којим се регулише пријем старих, болесних и инвалидних лица у дом, а да је у потпуности напуштена идеја оснивања Радничке куће.

Иако предлози за изградњу Сиротињске куће и Сиротињског дома за телесно неспособне нису реализовани, визија др Владана Ђорђевића о потреби оснивања установа за бригу о сирочићима, слепој и глувонемој деци пала је на плодно тле. Дом сиротне деце оснива се у Београду 1887. године, Школа за бабице (Београд, 1899), Завод за глувонему децу (Пожаревац, 1896), Дом и школа слепих (Земун, 1919), Дечија болница (Београд, 1919). После Првог светског рата оснивају се прва обданишта за радничку децу и старачки домови.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- [1] *Србске новине*, 13(1846), 39: 153.
- [2] Д. Ј. Р. Догађаји из београдске прошлости. Београдске општинске новине, LVI (1938), 11: 848.
- [3] Прилози за сиротињу. *Српске новине*, XXXVIII (1871), 149: додатак.
- [4] Састанак Одбора општине београдске 9. децембра 1871. у Београду. *Српске новине*, XXXIX (1872), 24: 128.
- [5] Др. В. Ђорђевић, Припослано, *Јединство*, IV (1872), 81: 166.
- [6] Др. В. [Владан Ђорђевић]. Сиротиња, *Млада Србадија*, III (1872), 15: 227.
- [7] *Истио*, 228.
- [8] *Истио*, 229.
- [9] *Истио*, 230.
- [10] *Истио*, 231.
- [11] Др. В. [Владан Ђорђевић]. Сиротиња, *Млада Србадија*, III (1872), 16: 246–247.
- [12] *Истио*, 248.
- [13] *Истио*.
- [14] *Истио*, 249.
- [15] Др. В. [Владан Ђорђевић]. Сиротиња, *Млада Србадија*, III (1872), 15: 227 f. 1.
- [16] Позив. *Српске новине*, XXXIX (1872), 47: 271–272.
- [17] *Истио*.
- [18] *Да ѿмојнемо, браћо, ѿправој сиротињи нашој*. Предавање које је 23. априла о. г. у беогр. општинској дворани држао Др. Владан Ђорђевић. *Српске новине*, XXXIX (1872), 49: 284–285; 50: 289–291; 51: 295–296; 52: 301–303; 53: 307–309; 54: 313.
- [19] *Да ѿмојнемо, браћо, ѿправој сиротињи нашој*. Предавање које је 23. априла о. г. у беогр. општинској дворани држао Др. Владан Ђорђевић. У Београду, у Државној штампарији, 1872. [у даљем тексту: *Да ѿмојнемо, браћо*].
- [20] *Да ѿмојнемо, браћо*, 3.
- [21] *Истио*, 4–17.
- [22] *Истио*, 17.
- [23] *Истио*, 18.

- [24] *Истѡ*, 7.
- [25] *Истѡ*, 19–33.
- [26] *Истѡ*, 22.
- [27] *Истѡ*, 33–36.
- [28] *Истѡ*, 37–43.
- [29] Др Милош Ђ. Поповић. Сиромаштина нашег града Београда – једна савремена социјална студија, *Београдске ојшѡинске новине*, LVII (1939), 6–7: 354.
- [30] *Да ѡмоїнемо, браћо*, 27.
- [31] Др Милош Ђ. Поповић. Сиромаштина нашег града Београда, 352–353.
- [32] Стеван Милићевић. Спасена је сиротиња, *Радник*, II (1872), 45: 181; 46: 185–186; 47: 189.
- [33] Стеван Милићевић. Спасена је сиротиња, *Радник*, II (1872), 46: 186.
- [34] Др. В. [Владан Ђорђевић]. Сиротиња, *Млада Србадија*, III (1872), 15: 231.
- [35] Стеван Милићевић. Спасена је сиротиња, *Радник*, II (1872), 46: 186.
- [36] *Истѡ*, 185.
- [37] *Истѡ*.
- [38] Састанак одбора општине београдске држан 2. априла 1888. г. *Београдске ојшѡинске новине*, VII (1888), 13: 107–108.
- [39] Говор др Светислава Стефановића. Сахрана др Владана Ђорђевића, *Политѡика*, XXVII (1930), 8021: 6.
- [40] Закон о уређењу санитетске струке и о чувању народног здравља. *Срѡске новине*, XLIX (1881), 80: 490–491.
- [41] *Срѡске новине*, L (1884), 169: 930.
- [42] Говор др Светислава Стефановића.
- [43] Извештај Управног одбора Друштва за потпомагање сиротне и напуштене деце у Београду о свом раду у 1866. години, Београд, 1887, 21.

Zoran Vacić

REFORM OF HELP TO THE POOR – VLADAN ĐORĐEVIĆ'S CONTRIBUTION

S u m m a r y

Organized help to the Belgrade's poor was being provided as of 1846, when, upon private initiative, *Fond blagoga zavedenija kljasti i ubogi* was founded. Next year, Belgrade municipality established *Poor People's Fund*. The number of poor people was increasing year after year, so the *Fund's* income was not sufficient to cover its expenses. For this reason, in early December 1871, Board of Belgrade municipality founded a committee which was tasked with proposing a solution for reforming municipality's aid to the poor. One of the members of the committee was army doctor Dr Vladan Đorđević.

Dr Vladan Đorđević studied many works in the area of legal, economical, sociological and historical sciences, and based on the acquired knowledge he wrote his work *Sirotinja (The Poor) (Mlada Srbadija, 1872)*. In this work, Vladan Đorđević examined theoretical questions

regarding poverty and provided brief history of solving the issue of the poor from ancient times until the 1870s. He analyzed political theories related to stamping out poverty (socialist, liberal, conservative) trying to find balance between state intervention and private initiative. Dr Vladan believed that moral law obliged each individual to help the poor, but that state should also take care of the poor, because it was state's obligation to take care of its citizens who were not able to provide necessary means for living by themselves. *Sirotinja* is probably the first theoretical debate on the causes of poverty and aiding the poor published in the Serbian language.

On April 23, 1872 Dr Vladan Đorđević held a lecture titled „Brothers, let us help to the really poor“, wherein he informed the citizens of Belgrade of the proposals made by committee for resolving the issues of aid to the poor.

Radical reform of care for the poor was proposed, because the aid provided by the municipality was not sufficient for providing the minimum conditions for living. The reform called for switching from the system of direct financial aid to institutionalized aid which would be provided at the so-called *Poor people's house*, whose pavillions would shelter orphans, elderly persons, disabled persons, deaf and blind children, poor mothers with small children... In the *Poor people's house* there would be a school for midwives, children's hospital and daycare center for children of laborers. Building of two “laborers” pavillions was also planned. Laborers who could not find work in the city would work in the first one, while the other pavillion would serve as a correctional institution, in which the authorities would “force” beggars, tramps and petty criminals “to work”. The solutions proposed by Dr Vladan Đorđević were not accepted.

In 1879, as Head of Medical Department in the Ministry of Internal Affairs, he proposed to the National Assembly the *Law on organization of medical profession and preservation of people's health*. Article 28 of the *Law* stipulated founding of “poor people's house for the physically disabled” and the scope of its work. By comparing the lecture held in 1872 and Article 28 of the *Law*, the following is noticed: the norm related to accomodation and education of orphans and blind and deaf children is kept in its entirety; there are partial matches in the part which regulates admittance of elderly ill and disabled persons to the house; the idea of founding *Laborer's house* was entirely abandoned.

Although his proposals for building *Poor people's house* and *Poor people's house for physically disabled* were not realized, Dr Vladan Đorđević's proposals for founding institutions for care of the orphans, blind and deaf children fell on fertile ground. *Orphans' home* was founded in 1887, School for midwives (1899), Institut for deaf children (1896), Home and school for the blind (1919), Childrens' hospital (1919). After World War I first daycare centers for laborers' children and nursing homes for elderly persons were founded.